

Contact na scheiding met beide ouders niet altijd vanzelfsprekend

Katinka Lünemann & Milou Lünemann

Ik heb door een aantal gebeurtenissen ervoor gekozen geen contact te hebben met mijn vader, maar mijn casemanager weigert mij daadwerkelijk te helpen en neemt de kant van mijn vader. Dit doen mijn behandelaars en psycholoog ook. Weet iemand wat ik kan doen zodat hij niets meer over mij te zeggen heeft? (Geparafraseerd van Forum Villa Pinedo)

Kinderen die geen contact meer willen met een ouder ervaren weerstand bij hulpverleners; hun wens wordt dikwijls niet serieus genomen.. Er wordt nauwelijks naar hen geluisterd en met hen onderzocht wat de redenen zijn om geen contact te willen en wat de mogelijkheden zijn om dit contact (tijdelijk) te stoppen. Daarnaast onderzoeken professionals en rechters lang niet altijd of het contact veilig is en of het contact de gezondheid van het kind schaadt.

In dit artikel ligt de focus op die groep kinderen waar contact met één van de ouders niet veilig is en schadelijk is voor de ontwikkeling van het kind en kijkt vanuit het perspectief hoe kunnen we deze kinderen (en ouders) het beste ondersteunen.

Achtergrond onderzoek

Hoe kinderen, de nabije ouder en de ouder op afstand het beste ondersteund kunnen worden als een kind (tijdelijk) geen contact wil met een van de ouders, is ook nog een onontgonnen terrein als het gaat om onderzoek. Dit was de reden voor de Foundation Kind in Crisis om aan het Verwey-Jonker Instituut te vragen hier onderzoek naar te doen. In dit artikel bespreken we de resultaten van dit onderzoek (Lünemann & Lünemann, 2024), waarbij we ingaan op twee vragen: 1. Wat is bekend over kinderen die vanwege traumatische ervaringen door psychiatrische en/of geweldsproblematiek bij één van de ouders geen contact meer willen met die ouder nadat vader en moeder uit elkaar zijn gegaan, en hoe verhoudt dit zich tot ouderverstoting en 2. Hoe kunnen deze kinderen (en de ouders) het beste ondersteund en geholpen worden.

Het onderzoek naar contactbreuk na scheiding is gebaseerd op een literatuurstudie, jurisprudentieonderzoek en deskresearch, een case-study en focusgroepen. Ter beantwoording van de eerste vraag hebben we een literatuuronderzoek uitgevoerd om inzicht te kunnen geven in de termen ouderverstoting en oudervervreemding en in de huidige stand van zaken wat betreft kennis omtrent contactverlies tussen ouder en kind. Ook vond een beperkt jurisprudentieonderzoek plaats gericht op de meest recente uitspraken rond omgang en gezag, met de focus op contactverlies in relatie tot psychische problematiek bij een van de ouders en/of huiselijk geweld. Daarnaast hebben we een casestudy uitgevoerd door interviews te houden met verschillende personen betrokken bij vier verschillende casus, zoals een ouder, één of meer kinderen en professionals of familie die betrokken zijn bij het kind of gezin. Tijdens een expertmeeting zijn we ingegaan op de juridische vraagstukken. Voor het beantwoorden van

de tweede vraag is een deskresearch gedaan naar *good practices* in zowel Nederland als het buitenland. Ook is er een expertmeeting gehouden waarin de hulpverlening aan kind en ouders centraal stond. Tot slot heeft een klankbordgroep van deskundigen feedback gegeven op het conceptrapport en meegedacht over mogelijke aanbevelingen.

Het artikel is als volgt opgebouwd. Allereerst geven we informatie over de echtscheidingsproblematiek en het belang van contact met beide ouders na scheiding. Vervolgens staan we stil bij redenen die ten grondslag kunnen liggen aan (tijdelijk) contactverlies en wanneer contactverlies met een ouder juist schade bij het kind kan voorkomen. Daarna gaan we in op hoe het kind, de nabije ouder en de ouder op afstand ondersteund kunnen worden als het contact (tijdelijk) is geblokkeerd. We sluiten af met enkele aanbevelingen.

Achtergrond echtscheidingsproblematiek

In 2022 zijn de ouders van ongeveer 22.000 kinderen in Nederland gescheiden na een huwelijk en daarnaast gingen de ouders van naar schatting ruim 20.000 kinderen uit elkaar zonder dat zij getrouwd waren (CBS¹). Als ouders uit elkaar gaan, gaan we ervan uit dat de kinderen contact houden met beide ouders; kinderen en ouders hebben recht op omgang (art. 1:377a BW). Maar lang niet altijd blijft het kind in contact met beide ouders: 15 tot 20 procent van de kinderen heeft geen contact met de niet-verzorgende ouder (Van der Valk et al., 2020).

Voor kinderen is het een ingrijpende gebeurtenis wanneer hun ouders gaan scheiden. Het gezamenlijk leven in gezinsverband met beide ouders stopt en dit gaat gepaard met veel emoties bij kinderen en ouders. In een groot aantal gevallen ontstaat na enige tijd een nieuw evenwicht en hebben kinderen met beide ouders contact. Er kan sprake zijn van verblijfsco-ouderschap (50-50 verdeling), of kinderen wonen hoofdzakelijk bij een van de ouders (meestal de moeder) (Berends & Buimer, 2020). Maar er kan ook sprake zijn van een geblokkeerde ouder-kindrelatie; dan is het contact tussen het kind en een ouder (tijdelijk) verbroken (Visser et al., 2023).

Het recht op omgang van kinderen en ouders is in de wet geregeld, waarbij ouders ook de plicht hebben contact met hun kind te houden en contact met de andere ouder te stimuleren. Ouders zijn zelf verantwoordelijk voor het vormgeven van de manier van omgang. Kinderen hebben recht 'op een gelijkwaardige verzorging en opvoeding door beide ouders',² ook als de ouders uit elkaar zijn. Tot 1998 kreeg één van de ouders, vaak de moeder, het ouderlijk gezag, maar vanaf 1998 loopt het gezamenlijk ouderlijk gezag na de scheiding door en sinds 2009 is een gelijkwaardige verzorging en opvoeding door beide ouders uitgangspunt na scheiding.

In de meeste gevallen is contact met beide ouders goed voor de kinderen, de ouders en de wederzijdse families en vrienden (Spruijt & Kormos, 2014). Gezamenlijk ouderschap kan echter ook tot veel conflicten tussen ouders leiden. Kinderen lijden hieronder en kiezen soms voor één van de ouders. Er kunnen verschillende redenen zijn om (tijdelijk) geen contact meer te willen met een ouder. Het kan samenhangen met communicatieproblemen tussen ouders waar het kind zodanig onder lijdt dat het voor één van de ouders kiest. Deze communicatieproblemen kunnen voortkomen uit eigen problematiek bij ouders, waardoor zij tijdens het proces van scheiden vanuit stress reageren en niet respectvol kunnen communiceren. Het kan ook zijn dat kinderen ernstig in hun ontwikkeling worden bedreigd vanwege traumatische ervaringen in het contact met één van de ouders. Dan is er sprake van onveiligheid en is

¹ <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/levensloop/scheiden#:~:text=De%20verwachting%20in%20de%20CBS.de%20geboorte%20in%20een%20eenuoudergezinb>

² Wet bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding (WVO; 2009)

omgang niet gewenst. Ook kan er een geblokkeerde ouder-kindrelatie zijn, waarbij de situatie zo complex is dat het een hele zoektocht is om in stapjes tot een werkbare oplossing te komen.

Het uitgangspunt is dat omgang met beide ouders na scheiding altijd beter is voor het kind. De afgelopen decennia is daarom veel onderzoek gedaan naar verbetering van de communicatie tussen ouders, zodat ze beiden een rol blijven spelen in de verzorging en opvoeding van de kinderen. Veel onderzoek kijkt naar hoe het contact tussen ouders onderling en het contact tussen het kind en beide ouders na scheiding kan worden verbeterd, zodat kinderen niet lijden onder de scheiding. Doorgaans gaat de aandacht dan uit naar de toekomst en ontbreekt aandacht voor situaties van onveiligheid, waaronder verwaarlozing in de periode voorafgaand aan de scheiding. Jeugdbescherming en familierechtbanken kunnen ongewild geweld en onveiligheid voor kinderen en één van de ouders in stand houden of reproduceren door de onveiligheid van deze ouder en kinderen niet of nauwelijks mee te wegen in de beslissingen over gezag en omgang. (Avontuur, 2022)

Van ouderverstoting naar geblokkeerde ouder-kindrelaties

Ongeveer één op de vijf kinderen heeft na een scheiding op zeker moment geen contact met één van de ouders (Van Lawick & Visser, 2020). De achtergrond van contactverlies verschilt. Er kunnen grofweg drie situaties worden onderscheiden: a) het contactverlies is een tijdelijke fase die samenhangt met de ingewikkelde situatie na de scheiding, b) het contactverlies komt voort uit een onveilige situatie voor het kind of er zijn andere gegronde redenen waarom een kind geen contact wil met een ouder (realistische oudervervreemding), c) het kind wil geen contact met een ouder terwijl deze afwijzing van contact niet in verhouding staat tot de ervaringen van het kind met deze ouder (ouderverstoting).

Elke scheiding is spanningsvol en kinderen gaan daar verschillend mee om. Als een kind al tijdens het samenwonen met beide ouders spanningen en conflicten ervaart tussen de ouders of ervaart dat de ene ouder minder affectief en adequaat reageert, kan het daarom een voorkeur hebben voor een van de ouders. Na de scheiding spelen vaak ambivalente gevoelens, waardoor het kind een van de ouders minder wil zien. Er kunnen gevoelens van boosheid zijn tegenover de ouder die de scheiding heeft doorgezet of een nieuwe partner heeft, maar ook gevoelens van medelijden met de ouder die het meest kwetsbaar is en daarom meer steun en loyaliteit verdient. Daarnaast kunnen ambivalente gevoelens ontstaan doordat een ouder (door bewust of onbewust gedrag) vraagt om zijn of haar kant te kiezen. Hierdoor kan er een (korte) periode zijn waarin het kind het allemaal te ingewikkeld vindt: de dynamiek tussen de ouders en in de familie rond de scheiding, de oordelen over elkaar en de gekwetstheid van de ouders. Zeker de wat oudere kinderen richten zich in zo'n geval vaker op een van de ouders en willen geen contact met de andere ouder (Drozd & Olesen, 2004; Kelly & Johnston, 2001; Mallon, 2021). In geval van realistische vervreemding zijn er invoelbare redenen zoals een geschiedenis van geweld en bedreigingen, dwang en controle, of verwaarlozing door de ouder tijdens het gezinsleven (en/of daarna), waardoor het kind begrijpelijke angst heeft en/of boos is (Garber, 2011; Kelly & Johnston, 2001; Mallon, 2021; Drozd & Olesen, 2008). Afwijzing van de ouder door het kind is begrijpelijk copinggedrag en een realistisch antwoord van het kind op wat het heeft meegemaakt. Door de ouder niet meer te zien wordt het kind beschermd tegen onveilige en/of traumatiserende gebeurtenissen. Het is een goede adaptieve manier om met de situatie om te gaan (Kelly & Johnston, 2001; Polak & Saini, 2015).

Bij ouderverstoting wil een kind geen contact met een ouder, terwijl deze afwijzing van contact niet in verhouding staat tot de ervaringen van het kind met deze ouder. Er zijn geen invoelbare redenen om geen contact te willen (Garber, 2011; Kelly & Johnston, 2001; Drozd & Olesen, 2008). De afwijzing kan zijn veroorzaakt doordat een zichtbaar patroon bestaat van negatieve attitudes, overtuigingen en gedragingen van de ene ouder naar de andere, waaronder continu negatieve uitlatingen over de ander.

Het kind krijgt geen positieve informatie over de andere ouder. Er wordt niet geïnvesteerd in een positieve band tussen het kind en de andere ouder (Fidler & Bala, 2020). Daarnaast is een kenmerk dat kinderen geen ambivalenties³ laten zien en onredelijke angst en boosheid vertonen (Bernet et al., 2020; Kelly & Johnston, 2001). Het kan een verdedigingsstrategie of overlevingsmechanisme van het kind zijn om met het loyaliteitsconflict om te gaan (Driesen, 2016). Ouderverstoting wordt ook wel ‘ongerechtvaardigde afwijzing van oudercontact’ genoemd (Mallon, 2021).

Tussen deze situaties zijn geen harde scheidslijnen, het is complex en kost tijd om alle aspecten die een rol spelen uiteen te rafelen en het gedrag van het kind (en ouders) te duiden. Er is bij wetenschappers en professionals geen overeenstemming over de inhoud van het verschijnsel ouderverstoting en (realistische) oudervervreemding en er worden verschillende termen gebruikt voor de situatie waarin kinderen één van de ouders niet meer willen zien; de meest overkoepelende term is ‘verlies van ouder-kindcontact’. De term ‘geblokkeerde ouder-kindrelaties na scheiding’ is recent geïntroduceerd door Visser en collega’s (2023) en sluit naar onze mening het beste aan bij de complexiteit van de problematiek waarin verschillende factoren bijdragen aan contactverlies. De termen ouderverstoting of oudervervreemding leggen de last bij het kind en impliceren een ‘dader-slachtofferdynamiek’: de ouder die verstoten wordt is slachtoffer, dus de andere ouder wordt al gauw als dader gezien (Visser et al, 2023). De term ‘geblokkeerde ouder-kindrelaties’ biedt bovendien de ruimte om met een open blik de feiten en de dynamiek tussen ouders onderling, tussen ouders en kinderen en de relatie met de sociale omgeving te onderzoeken. Pas dan is een goed stappenplan mogelijk (Draaisma & Zuidgeest, 2022; Visser et al, 2023). Bij gezinnen met een geblokkeerde ouder-kindrelatie is de situatie dikwijls zo complex dat er geen eenduidige oplossing is.

Contactverlies niet altijd negatief voor het kind

Voor de ontwikkeling van kinderen is contact met beide ouders na de scheiding over het algemeen het beste. Contactverlies kan negatieve gevolgen hebben voor onder andere emotioneel welzijn, interpersoonlijke relaties, persoonlijke ontwikkeling, zelfbeschikking en lichamelijk welzijn (Agllias, 2011; Harman et al., 2022; Linden & Sillence, 2021). Contact met beide ouders is het beste voor het kind wanneer het veilig genoeg is en ouders goed genoeg kunnen opvoeden. Ouders hebben ook de plicht om alles te doen wat in hun vermogen ligt om een goede ontwikkeling van het kind te bevorderen en te garanderen.

Maar contact met beide ouders is niet altijd in het belang van kinderen, er kunnen gegronde redenen zijn geen contact te hebben. De belangrijkste redenen dat kinderen geen contact willen met een ouder, hebben vaak te maken met (het gevoel van) onveiligheid en gebrek aan opvoedvaardigheden bij de ouder, en deze kunnen ook samenhangen. De onveiligheid kan verschillende vormen hebben: geweld tegen een ouder of tussen ouders, een patroon van dwang en controle, fysieke en psychische mishandeling van het kind, of seksueel misbruik (Champion, 2022; Draaisma & Zuidgeest, 2022; Van der Valk et al., 2020). Ook het ontbreken van (voldoende) opvoedvaardigheden is een belangrijke reden. Gebrek aan opvoedvaardigheden kan samenhangen met persoonlijkheidsproblematiek van de ouder (zoals depressie, bipolair, schizofrenie of narcisme) of drugs- en alcoholverslaving van de ouder. Vanwege de dreiging en onzekerheid van het gedrag van de ouders leven kinderen in een constante staat van angst (Carr et al, 2015; Scharp et al., 2015). Ouderlijke onverschilligheid, parentificatie⁴ en verwaarlozing zijn eveneens redenen voor kinderen om het contact te verbreken (Agllias, 2015; Scharp et al., 2015).

³ Normaal gesproken zijn kinderen ambivalent over ouders, maar bij ouderverstoting krijgen kinderen een goed/slecht ouderbeeld. Dus de ene ouder wordt altijd gezien als goed en de andere ouder als slecht

⁴ Een kind neemt de rol, verantwoordelijkheden en taken van de ouder op zich voor het welbevinden van de ouder, niet alleen praktisch maar ook op emotioneel niveau.

Als kinderen onveiligheid en geweld meemaken, is de negatieve impact hiervan vaak groter dan het positieve effect van regelmatig contact met beide ouders na scheiding. Door geen contact te hebben met de agressieve ouder ontstaat rust en ruimte en voelt het kind zich veiliger en zelfverzekerder (Antokolskaia et al., 2019; Forssell, 2016; Harrison & Thiara, 2016). Meerdere studies naar het contact tussen vaders en kinderen na intieme terreur laten zien dat de pleger het geweld vaak ontkent (Callaghan et al., 2018; Hayes, 2012; Katz et al., 2020). Ook als de gewelddadige ouder wel eerlijk is over het geweld, blijkt deze vaak niet in te zien wat de impact ervan is voor de kinderen (Holt, 2015; Salisbury et al., 2009). Daarnaast komt uit onderzoek naar voren dat ouders die gewelddadig zijn meer moeite lijken te hebben met vaardigheden die horen bij adequaat ouderschap, zoals warmte en (emotionele) betrokkenheid, sensitief en responsief zijn naar kinderen, naar dingen kijken vanuit het kind-perspectief en aansluiten bij de behoeftes van een kind (Forssell, 2016; Holt, 2011; Hunter & Graham-Bermann, 2013; Ruiter et al., 2020).

Als kinderen contact hebben met een ouder die de gevolgen van het geweld niet inziet en begrijpt, is de kans groter dat zij problemen ontwikkelen op verschillende gebieden, zoals op sociaal vlak (bijvoorbeeld moeite met vriendschappen onderhouden), in hun gedrag (bijvoorbeeld boos en agressief zijn) en psychologische problematiek, zoals trauma (Turhan, 2021). Een (tijdelijk) contactverlies met een ouder kan in het belang van een kind zijn als daardoor de veiligheid en de rust worden vergroot, het kind de hulp en ondersteuning krijgt die het nodig heeft en de regie heeft over zijn of haar leven.

Juridische en pedagogische belangen

Het recht op omgang en de verantwoordelijkheid een goede ouder te zijn, zijn twee verschillende opgaven. De invulling van het recht op omgang is sterk beïnvloed door de jurisprudentie van het Europese Hof van de rechten van de Mens (EHRM) over het recht op *family life* (art. 8 Europees Verdrag van de Rechten van de Mens) en geeft een verplichting aan de rechter om tot het uiterste te gaan om de omgang tussen ouder en kind te bewerkstelligen. Maar wat is het uiterste? Het verdrag van Istanbul⁵ geeft in elk geval een duidelijke begrenzing: onveiligheid is een contra-indicatie voor omgang. Daarnaast geeft het pedagogische belang handvatten voor begrenzing van het recht op omgang.

Het is van groot belang om het juridische recht op omgang te koppelen aan de pedagogische belangen van het kind, zo komt uit onderzoek naar voren (Lünnemann & Lünnemann, 2024; Groenhuijsen, 2022; Emery, 2016). De belangrijkste pedagogische behoeften zijn door Emery (2016) in een zes treden-piramide weergegeven, waarbij de meest fundamentele behoeften zich onderaan in de piramide bevinden, analoog aan de behoeftepiramide van Maslow. De behoeften bovenaan kunnen pas vervuld worden als voldaan is aan de behoeften daaronder. De fysieke en mentale verzorging en daarboven veiligheid zijn de meest fundamentele behoeften. De derde trede geeft aan dat kinderen in ieder geval één ouder nodig hebben die zorgt voor een affectief leefklimaat. De trede daarboven gaat over bescherming tegen conflicten: het kind moet worden beschermd tegen aanhoudende conflicten tussen ouders. Pas als aan deze behoefte is voldaan, hebben kinderen baat bij contact en omgang met twee ouders die een veilig opvoedklimaat bieden, zodat kinderen zich kunnen ontwikkelen als kinderen en niet als kinderen van gescheiden ouders (de laatste trede van de piramide). Deze piramide, ondersteund door wetenschappelijk onderzoek, laat zien dat de bescherming tegen conflicten een meer basale behoefte is voor kinderen dan omgang met twee ouders. Voor een kind kan het contact met een van de ouders te ontwrichtend zijn en dan is het blijven inzetten op omgang (zeer) schadelijk voor een kind.

⁵ Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld.

Ondersteuning als contact niet vanzelfsprekend is

Het stopzetten van een zorg- en omgangsregeling is geen eenvoudige beslissing. Dit geldt voor het kind, voor beide ouders en voor de rechter. In veel gezinnen waar het contact tussen ouder en kind is geblokkeerd, is de situatie zo complex dat het lange tijd duurt voor enigszins duidelijk is wat er speelt en wat de dynamiek is. Om te kunnen beslissen of contact met beide ouders in het belang van het kind is, moet allereerst duidelijkheid komen of contact met beide ouders veilig is. Uit de case-studies en focusgroep kwamen handvatten naar voren (Lünnemann & Lünnemann, 2024). Hier gaan we kort op in.

Goed onderzoek doen en documentatie

Als er zorgen zijn omtrent de veiligheid is het belangrijk vanuit verschillende perspectieven informatie te hebben en echt oog te hebben voor de verschillende lagen in informatie. Hierbij is maatwerk essentieel. De ene keer is het beter om zo lang mogelijk uit de juridische context te blijven en de andere keer is een snelle juridische beslissing juist nodig. Goed onderzoek door gekwalificeerde mensen op een zo vroeg mogelijk moment is belangrijk, waarbij het liefst de ouders apart van elkaar gesproken worden of er in ieder geval een goede afweging is of de ouders wel samen kunnen worden gesproken.

Daarbij is het van belang dat professionals leren om meer feitelijk te rapporteren: wat hebben zij gezien en gehoord in plaats van oordelen (Mandel, 2024). Als niets over de inhoud mag worden gedeeld – bijvoorbeeld bij mediation – kan wel het proces worden gedeeld om patronen zichtbaar te maken. Om te onderzoeken of sprake is van geweld en wat de geweldsdynamiek is, is de MASIC⁶ een hulpmiddel om inzicht te krijgen in de geweldsdynamiek tussen partners. Het NICHD-interview⁷ met kinderen is in te zetten om inzicht te krijgen in onveiligheid voor het kind. Het is van belang om bij kinderen door te vragen naar wat maakt dat ze zich onveilig voelen en of er onderliggende traumaklachten spelen. Een ander aspect dat belangrijk is om mee te nemen is of een ouder zelfinzicht heeft in zijn of haar eigen problematiek en begrijpt wat de impact van het eigen gedrag op de kinderen is. Als er zelfinzicht is, kunnen afspraken gemaakt worden wat kinderen kunnen doen als ze zich onveilig voelen. En de ouder kan ondersteuning krijgen in het eigen proces en hoe hij of zij op een goede manier met de kinderen kan omgaan.

Systeemgericht werken op verschillende manieren

Op het moment dat kinderen geen contact willen met een ouder of er zorgelijke signalen aanwezig zijn, is het belangrijk om systeemgericht te werken. Dit betekent dat er aandacht is voor alle leden van het gezin. er zijn verschillende manieren om systeem gericht te werken, en hoe systeemgerichte wordt gewerkt, verschilt naar de situatie. Afhankelijk van de rol van de professional en de geweldsdynamiek kan in sommige situaties één professional de hulp en ondersteuning aan het gezin geven, terwijl in andere situaties aparte hulpverleners nodig zijn voor de verschillende gezinsleden. Daarbij dienen professionals onderling te blijven communiceren, ook als kinderen geen contact meer hebben met een ouder. Bovendien is een goede overdracht essentieel als er wisselingen zijn van hulpverleners of als een andere organisatie de hulp overneemt, om te voorkomen dat de professional bij nul begint, een eigen inschatting maakt van de situatie in het gezin en een andere koers wil varen dan al is uitgezet.

Ondersteuning voor kinderen

Het voeren van gesprekken met kinderen vergt specifieke vaardigheden van een professional. Een veilige omgeving is van belang zodat een kind eerlijk durft te zijn. Daarvoor is het nodig eerst een vertrouwensband op te bouwen, en dit kost tijd. Bovendien is aansluiten bij het tempo van het kind van

⁶ De MASIC is een gevalideerde vragenlijst om de geweldsdynamiek, waaronder dwingende controle, uit te vragen bij beide partners onafhankelijk van elkaar.

⁷ Het NICHD-interview is een gevalideerde methode van bevragen bij kinderen om inzicht te krijgen in onveiligheid voor het kind.

belang, evenals aansluiting bij wat een kind prettig vindt zoals samen wandelen, voetballen of tekenen. Het is cruciaal dat hulpverleners vertrouwelijk omgaan met de dingen die kinderen zeggen. Als iets besproken moet worden met ouders of er dusdanige zorgen zijn dat een melding gemaakt moet worden, is het voor het kind belangrijk dat de regie bij haar of hem blijft over hoe en wat er wordt verteld. Psycho-educatie helpt kinderen begrijpen dat het gedrag iets is wat bij de ouder hoort maar niets over henzelf zegt. Kinderen leren via psycho-educatie om te gaan met bepaald gedrag van een ouder.

In deze ingewikkelde situaties is het voor kinderen belangrijk dat er een steunfiguur of vertrouwenspersoon is. Dit kan iemand zijn in het formele netwerk, maar ook heel goed iemand vanuit het informele netwerk. Als er een vermoeden is van onveiligheid, is het noodzakelijk te kijken of en wie de vertrouwenspersoon van het kind kan zijn (bijvoorbeeld een bijzonder curator of kindbehartiger). In Denemarken krijgt elk kind vanaf 5 jaar een contactpersoon toegewezen die met het kind spreekt (meestal drie gesprekken) en waarmee het kind op elk moment contact kan opnemen zonder dat toestemming van de ouders nodig is (in tegenstelling tot Nederland).

Voor kinderen is contact met veel hulpverleners stressverhogend. Beperk daarom het aantal professionals dat met een kind in gesprek wil en betrek hierin de vertrouwenspersoon. Zeker op het moment dat een onderzoek plaatsvindt en een kind alleen als informant wordt gezien, is er vaak geen tijd om een vertrouwensrelatie op te bouwen en is de vraag of een gesprek voor het kind zinvol en (voor het onderzoek) noodzakelijk is.

Ondersteuning nabije ouder

Voor de nabije ouder is het belangrijk om ondersteuning te krijgen in haar of zijn eigen proces, maar ook in het contact met de kinderen en de andere ouder. Het helpt deze ouder om handvatten te krijgen voor het omgaan met het gedrag en/of trauma van de kinderen, terwijl ze neutraal blijven over de andere ouder. Een neutrale houding van de ouder is belangrijk, ook als het voor de kinderen niet prettig of onveilig is bij de andere ouder. Deze neutrale houding betreft zowel het contact met de andere ouder als het contact naar de kinderen. Een neutrale houding is van groot belang om uit de discussie van ouderverstoting te blijven. Een neutrale houding in het contact kan bovendien escalatie voorkomen. Ondersteuning door derden om het mail-/berichtencontact zakelijk te houden kan noodzakelijk zijn. De BIFF-methode (*Brief Informative Firm and Friendly*) is een methode waarin de communicatie netjes en vriendelijk blijft. Er wordt enkel antwoord gegeven op de vragen die gesteld worden en niet op wat er nog meer wordt gezegd (Eddy, 2011). Deze methode wordt als helpend ervaren om neutraal te blijven. Een neutrale houding is ook van belang voor de kinderen. Hoewel het voor kinderen als niet-ondersteunend kan voelen als de nabije ouder positieve dingen over de andere ouder blijft benadrukken, zorgt deze neutrale houding bij de wat oudere kinderen er bijvoorbeeld voor dat de beslissing om niet meer naar de andere ouder te gaan als een echt eigen beslissing voelt.

Ondersteuning ouder op afstand

Voor de ouder op afstand is het belangrijk om perspectief te hebben en een duidelijk verwachtingsmanagement. Bovendien is het ook hier essentieel om tijd te nemen om een vertrouwens- en samenwerkingsrelatie op te bouwen. Het ontbreken hiervan vergroot de kans dat een ouder in de weerstand gaat, het geweld ontkent of bagatelliseert en dat de spanning en conflicten juist toenemen. Professionals met expertise en ervaring in het begeleiden van de ouder op afstand met persoonlijkheidsproblematiek of gedragsproblematiek benadrukken dat ook bij ouders waar het lijkt dat ze geen inzicht hebben, het met de juiste hulp en voldoende tijd vaak lukt om stappen te zetten en bepaalde patronen te doorbreken of inzicht te krijgen.

Meer ruimte voor het pedagogisch belang

De belangrijkste conclusie van het onderzoek naar verbroken kind-ouder contact is dat er meer kennis nodig is over de impact van het geweldspatroon of persoonlijkheidsproblematiek van een ouder op het kind (en slachtoffer-ouder). In de keten van organisaties die betrokken zijn bij het opleggen van de zorg- en omgangsregeling na scheiding (rechterlijke macht, Raad voor de Kinderbescherming, gecertificeerde instellingen, advocatuur, hulpverlening) is de kennis over signalen van *coercive control* (of dwingende controle), de impact van psychisch geweld en *coercive control*, het herkennen van gedragspatronen van ongezond ouderschap en de betekenis ervan voor de zorg- en omgangsregeling nog niet optimaal. Dit betekent dat hier binnen de opleidingen aandacht voor moet zijn, of dat er specifieke trainingen ontwikkeld moeten worden. Als er meer inzicht is in verschillende patronen van onveiligheid en ongezond ouderschap, kan aan het pedagogische belang van veiligheid beter ruimte worden gegeven en dat is belangrijk voor een gezonde ontwikkeling van het kind. Daarnaast is meer ruimte nodig voor de stem van het kind. Bij beide aspecten staan we stil.

In de afweging welke vorm van contact en óf contact in het belang van het kind is, verdient onveiligheid meer aandacht, zowel feitelijke onveiligheid als het gevoel van onveiligheid bij kinderen. Dit kan veroorzaakt worden door onvoorspelbaarheid van een ouder of doordat de ene ouder bang is voor de andere ouder. In het (juridische) traject is het van groot belang (het gevoel van) onveiligheid te concretiseren, zodat inzichtelijk wordt wat er nodig is en aan welke voorwaarden moet zijn voldaan voordat opnieuw overwogen kan worden of omgang gewenst is. Dit zijn voorwaarden aan de ouder waar het kind zich onveilig voelt. Er zouden vaker voorwaarden gesteld moeten worden aan gedragsverandering om als ouder goed genoeg te zijn.

In Nederland zouden er twee routes moeten zijn: de route van complexe scheiding en de route waar onveiligheid is. Als er zorgen zijn om de veiligheid, dan moeten hier eerst stappen in worden ondernomen. Pas bij voldoende veiligheid kan de omgangsregeling centraal staan. Om vast te stellen of er sprake is van onveiligheid en welke (partner en/of gezin) dynamiek er is, zou standaard een screening moeten plaatsvinden. Ook zou in de veiligheidsroute standaard de regierechter moeten worden ingezet; deze kan meer actief informatie verzamelen. Ook zou altijd een vertrouwenspersoon voor het kind (bijzonder curator of kindbehoortiger) een rol moeten krijgen.⁸

Daarnaast verdient de stem van het kind beter te worden gehoord, hoewel dat niet eenvoudig is en ook kwetsbaar, zeker binnen het juridische traject. Het primaire doel van een kindgesprek bij de rechter is niet het verzamelen van informatie, maar participatie van het kind. Voor kinderen kan het lastig zijn dat niet wordt meegegaan in de wens die zij hebben en wat ze aan de rechter vertellen. Het is belangrijk om aan kinderen terug te koppelen waarom de rechter de beslissing heeft genomen en aan te geven hoe het verhaal van het kind is meegewogen. Een mooie manier om dit te doen is de brief van de rechter. De rechter schrijft een brief aan het kind en beschrijft daarin de overwegingen voor de uitspraak. Deze brief is onderdeel van het procesdossier en kan ook voor ouders helpend zijn doordat de formulering helder en begrijpelijk is. Daarnaast is het gewenst dat een kind een vertrouwenspersoon heeft, zeker bij een complexe scheiding waar zorgen zijn om de veiligheid: dan zou altijd een vertrouwenspersoon voor het kind aangewezen moeten worden zoals een bijzonder curator of kindbehoortiger.

Het onderzoek naar ouder-kind contact na scheiding laat zien dat in Nederland de nadruk ligt op het recht op omgang vanuit juridisch perspectief, waardoor het pedagogisch perspectief in de verdrinking komt (en bescherming van de slachtoffer-ouder). Fysieke en mentale verzorging en veiligheid zijn de meest fundamentele pedagogische belangen, zoals we hiervoor uiteen zette. Meer maatwerk is nodig in het vormgeven van zorg- en omgangsregelingen. In het hele proces rond complexe scheiding is meer oog

⁸ Zie ook de eisen vanuit het verdrag van Istanbul. <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/netherlands>

nodig voor de verschillende vormen van contact, waarbij ook geen contact een reële mogelijkheid moet zijn.

Referenties:

Agllias, K. (2011). No Longer on Speaking Terms: The Losses Associated With Family Estrangement at the End of Life. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services* DOI:

10.1606/1044-3894.4055

Antokolskaia, M. V., Boer, J. C. G. de, Ruitenbergh, G. C. A. M., Schrama, W. M., Valk, I. E. van der, & Vrolijk, P. (2019). Naleving van contact-/omgangsafspraken na scheiding: een rechtsvergelijkend en sociaalwetenschappelijk perspectief. WODC.

Avontuur, I. (2022). Het negeren van huiselijk geweld is een systeemfout bij de aanpak van 'complexe' scheidingen. *Nederlands juristenblad*, 38, p. 3128-3135.

Berends, S. & Buimer, L. (2020). *Eindrapport omgangsregeling tussen ouders na scheiding*. Amsterdam, Regioplan.

Bernet, W., & Greenhill, L. L. (2022). The five-factor model for the diagnosis of parental alienation. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 61(5), 591-594.

Bernet, W., Gregory, N., Rohner, R. P., & Reay, K. M. (2020). Measuring the difference between parental alienation and parental estrangement: The PARQ-Gap. *Journal of Forensic Science*, 65(4), 1225-1234.

Carr, K., Holman, A., Abetz, J., Koenig Kellas, J., & Vagnoni, E. (2015). Giving voice to the silence of family estrangement: Comparing reasons of estranged parents and adult children in a non-matched sample. *Journal of Family Communication*, 15(2), 130-140.

Champion, K. M. (2022). Coercion in families and child resistance to contact with a parent after family separation. *Journal of Family Trauma, Child Custody & Child Development*, 19(3-4), 230-243.

Draaisma, N. & Zuidgeest, K. (2022). *Kiezen tussen kwaden. Beslissen in kinderbeschermingszaken*. De Jeugdzorg academie.

Driesen, L. (2016). Wat als een kind zijn ouder niet meer wil zien? Ouderverstoting. *Caleidoscoop*, 28(2), 21-27.

Drozd, L. M., & Olesen, N. W. (2004). Is it abuse, alienation, and/or estrangement? A decision tree. *Journal of Child Custody*, 1(3), 65-106.

Emery, R.E. (2016). *Two Homes, One Childhood. A Parenting Plan to last a Lifetime*. Avery, New York

Fidler, J. B., & Bala, N. (2020). Concepts, controversies and conundrums of "alienation:" Lessons learned in a decade and reflections on challenges ahead. *Family Court Review*, 58(2), 576-603.

Forsell, A. (2016). *Better safe than sorry? Quantitative and qualitative aspects of child-father relationship after parental separation in cases involving intimate partner violence*. Doctoral dissertation, Örebro university.

Garber, B. D. (2011). Parental alienation and the dynamics of the enmeshed parent-child dyad: Adulthood, parentification, and infantilization. *Family Court Review*, 49(2), 322-335.

Groenhuijsen, L.A. (2022). *Rechtspraak Kromspraak. Beslissen over kinderen na echtscheiding*. Amsterdam: Uitgeverij SWP

- Harman, J.J., Matthewson, M.L. & Bakker, A.J.L. (2022). Losses experienced by children alienated from a parent. *Psychology* 43:7–12
- Harrison, C., & Thiara, R. K. (2016). *Safe not sorry: Supporting the campaign for safer child contact*. Women's aid.
- Hunter, E. C., & Graham-Bermann, S. A. (2013). Intimate partner violence and child adjustment: Moderation by father contact? *Journal of Family Violence*, 28(5), 435-444.
- Kelly, J. B., & Johnston, J. R. (2001). The alienated child: A reformulation of parental alienation syndrome. *Family Court Review*, 39(3), 249-266.
- Lawick, J. van & Visser, M. (2020). Problematische scheidingsprocessen. In: M. Groen & J. van Lawick, *Intieme oorlog. Over de kwetsbaarheid van familierelaties*. Uitgeverij van Gennep. P. 289-313.
- Linden, A. H., & Sillence, E. (2021). "I'm finally allowed to be me": Parent-child estrangement and psychological wellbeing. *Families Relationships and Societies*, 10(2), 325-341.
- Lünnemann, K.D. & Lünnemann, M. (2024). *Als contact niet vanzelfsprekend is na scheiding. Een verkennend onderzoek naar passende hulp en ondersteuning aan kinderen en ouders wanneer contact tussen kind en een van de ouders niet in het belang van het kind is*. Utrecht. Verwey-Jonker instituut
- Mallon, M. (2021). Post-separation parent-child contact problems: Understanding child's rejection of parent and interventions beyond custody reversal. *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers*, 33(2), 609-644.
- Mandel, D. (2024). *Stop blaming mothers and ignoring fathers*.
- Polak, S., & Saini, M. (2015). Children resisting contact with a parent postseparation: Assessing this phenomenon using an ecological systems framework. *Journal of Divorce & Remarriage*, 56(3), 220-247.
- Ruiter, C. de, Marzolla, M., & Ramakers, N. (2020). De conflictscheiding als complexe gezinsproblematiek. Waarom screening op huiselijk geweld essentieel is. *Pedagogiek*, 40(2), 205-231.
- Scharp, K. M., Thomas, L. J., & Paxman, C. G. (2015). "It was the straw that broke the camel's back": Exploring the distancing processes communicatively constructed in parent-child estrangement backstories. *Journal of Family Communication*, 15(4), 330-348.
- Spruijt, E., & Kormos, H. (2014). *Handboek scheiden en de kinderen. Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*. Bohn Stafleu van Loghum.
- Turhan, Z. (2021). Safe father-child contact postseparation in situations of intimate partner violence and positive fathering skills: A literature review. *Trauma, Violence & Abuse*, 22(4), 856-869.
- Valk, I. E. van der, Boer, G. de, Bergenhenegouwen, H., & Veldt, M. C. van der (2020). De herziene richtlijn scheiding en problemen van jeugdigen. *Kinder en jeugdpsychotherapie*, 47(2), 22-45.
- Visser, M., Lawick, J. van, Grinsven, F. van, Visser, W. de & Zeeuw-van der Heide, E. de (2023). Geblokkeerde ouder-kind relaties. Visie op ouderverstoting vanuit kinderen in de knel. *Systeemtherapie*, Jaargang 35 Nummer 1 Maart 2023 Pagina 7–21